

REPREZENTACE KUTNOHORSKÉHO HAVÍŘSKÉHO POŘÁDKU¹

VIKTOR POHANKA

Representations of the Kutná Hora Mining Community:

The study strives to complexly understand the tools the mining community used to represent itself within the society of Kutná Hora. The miners were not among the wealthy nor those that were exposed in society, although their corporation was well respected and its representations were visible in various contexts of municipal life. The esteem in which the mining community was held balanced the insignificant position of the miners themselves within the entire community. This also created a demand for power that the miners did not hesitate to use beginning at the end of the 15th century. Thanks to its skilful communication and reasoning of its importance, the mining community was able to force its will and influence political decisions.

Key words: mining, miners, community, Kutná Hora, municipal community, late Middle Ages, labour, representation, symbolic communication, art

V roce 1476 byly oboustranně přijatelným kompromisem ukončeny po několik let se vlekoucí kontroverze mezi kutnohorskou městskou radou a havířským společenstvím. Konšelům se tehdy podařilo uhájit vrchní dohled nad nejpočetnější profesí ve městě, havíři se zase dočkali stvrzení své výsadní pozice ve struktuře městských korporací. Ba co víc, nový způsob obnovy jejich představitelů, jenž se napříště odehrával na Vlašském dvoře za přítomnosti nejvyššího mincmistra, je posouval o krok blíže horním pořádkům a zvýrazňoval tak distanci mezi havíři a ostatními korporacemi podléhajícími pod pravomoci rady.² Dominantní postavení havířské komunity – jejíž členové většinově náleželi k nižším vrstvám

---

1 Studie vznikla v rámci grantu GA ČR 20-11247S (Reprezentace a praxe sociální kontroly v pozdně středověkých městských komunitách).

2 Viktor POHANKA, *Profesní společenství kutnohorských havířů: cech, nebo pořádek?* SMB 10, 2018, č. 2, s. 245–249.

majetkově členité kutnohorské společnosti – uvnitř obce přitom vůbec nebylo samozřejmé.³ Po svém ustavení (či lépe řečeno obnovení) v roce 1443 bylo společenství vnímáno jako rutinní cech. Vzestupný trend dolování v druhé půli 15. století se však odrazil i v silící pozici havířů uvnitř korporativně seskupeného městského organismu.⁴ Proměna mocenského postavení havířů s sebou přirozeně nesla rovněž adaptaci reprezentace společenství.⁵ A právě široké škále prostředků, jejichž pomocí se havíři pokoušeli přesvědčit městskou obec o oprávněnosti jejich společenského postavení, budou věnovány následující řádky.

* * *

Mechanismus obnovy městské (v Kutné Hoře pak i předměstské) a cechovní správy náležel k ritualizovaným slavnostem, při nichž vystupovala do popředí společenská hierarchie uvnitř obce.⁶ Ne náhodou proto havíři usilovali právě o jeho změnu. Docílit se přitom nesnažili jen prostorové úpravy, jak o tom již byla zmínka, ale i kodifikování čestného pořadí sázení jejich starších, jež se mělo konat v prvním myslitelném termínu po renovaci konšelů a minciřsko-pregěřských a rudokupeckých starších.⁷ Úspěch tohoto úsilí jim umožnil manifestovat před

-
- 3 Eduard ŠIMEK, *Obyvatelstvo Kutné Hory v druhé polovině 15. století*, Příspěvky k dějinám Kutné Hory 1, 1960, s. 85, upozornil na skutečnost, že mezi léty 1462–1500 měli havíři jen dvakrát zastoupení v městské radě. Více konšelů se rekrutovalo z řad hned několika cechů – řezníků, krejčích, kovářů či třeba pekařů.
  - 4 František ORASKÝ a kol., *Tisíc let kutnohorského dolování a mincování*, Kutná Hora 1985, s. 31–32; představy o uspořádání společnosti přiblížil Tomáš Borovský v příslušné kapitole kolektivní monografie Libor JAN (ed.), *Dějiny Brna*, sv. 2. Středověké město, Brno 2013, s. 259–260.
  - 5 Milena BARTLOVÁ, *Reprezentace*, in: *Kultura jako téma a problém dějepisectví*, Tomáš Borovský – Jiří Hanuš – Milan Řepa (edd.), Brno 2006, s. 63–70.
  - 6 Josef HRDLIČKA, *Otázky bez odpovědí aneb konsenzuální ticho při obnovách městských rad v raně novověkých Čechách*, in: *Člověk a sociální skupina ve společnosti raného novověku*, Opera historica 12, Václav Bůžek – Jaroslav Dibelka (edd.), České Budějovice 2007, s. 188–190; Kateřina JÍŠOVÁ, *Rituály při volbách a ustavování městských rad v Praze v 15. století*, in: *Rituály, ceremonie a festivity ve střední Evropě 14. a 15. století*, Martin Nodl – František Šmahel (edd.), Praha 2009, s. 215–228.
  - 7 Státní okresní archiv Kutná Hora (dále SOKA KH), Archiv města Kutná Hora – knihy, č. 10 (dále AM KH – kn. č.), fol. 2r–5v.

zraky celé obce v pravidelných intervalech specifický status společenství, jenž osciloval mezi královskou enklávou ve městě na jedné a městskou komunitou na druhé straně. Jedinečnost havířů nadto zvýrazňovala okolnost, že šlo o jedinou kutnohorskou korporaci, jež disponovala zároveň kaňkovskou odnoží.⁸ Ta se konstitovala v průběhu dynamických 60. let 15. století a do roku 1538, kdy se jí podařilo dosáhnout nezávislosti na mateřské instituci a strhnout na sebe roli hegemonu celé kaňkovské obce, byla integrální součástí kutnohorské organizace.⁹

V souvislosti s proměnou způsobu sázení starších došlo i k posunu v označování společenství. Na úkor doposud převládajícího pojmenování cech se totiž postupně ustálilo spojení *pořádek havířů*, což opět odkazovalo do sféry korporací podléhajících dohledu nejvyššího mincmistra. Změna titulatury společenství a jeho čelných představitelů přitom náležela mezi požadavky havířů již v roce 1467 a stála u kořene shora uvedených kontroverzí.¹⁰ I v tomto bodě si tedy městská obec nakonec osvojila komunikační strategii havířů a přistoupila tak na hru stavící na odiv osobitost a význam jejich organizace.

Na místě je proto oprávněná otázka, o jaké argumenty korporace svůj výklad opírala. V první řadě to bylo zdůraznění nepostradatelnosti práce havířů, jež byla předpokladem prosperity revíru. Z jejich (poněkud násilně konstruované) svázanosti s Vlašským dvorem, odkud údajně byli za exploatovanou rudu vyplácejí, byť prostřednictvím rudokupců,¹¹ pak měla plynout i oprávněnost požadavku na sázení jejich vedení mincmistrem přímo v objektu mincovny.¹²

* * *

Tomu, že pozice havířů uvnitř městské komunity došla akceptování, nahrává i vzhled nového městského erbu, v němž bylo ústřední místo vyhrazeno zlatému

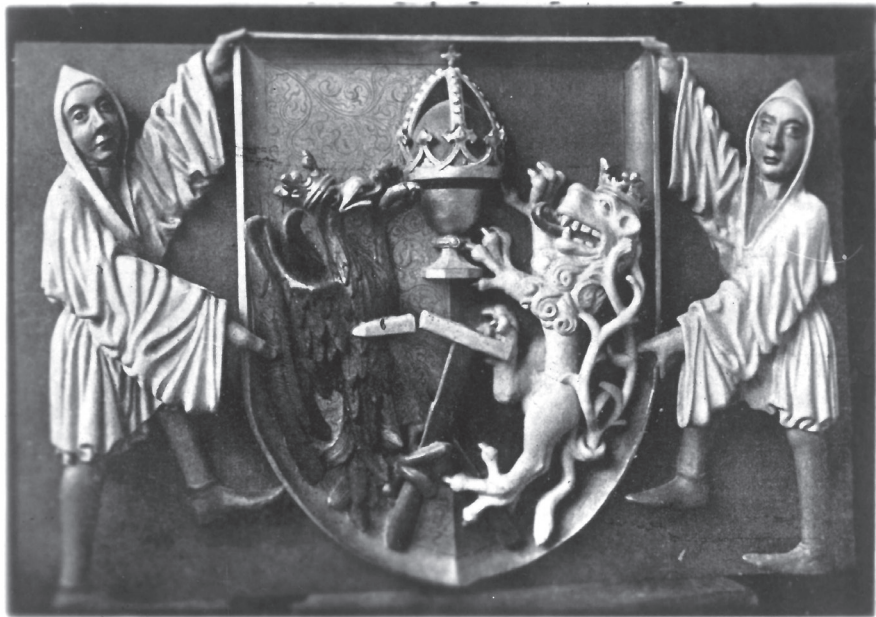
8 Anita KŘEPELKOVÁ, *Havířský pořádek v Kutné Hoře do roku 1547*, Příspěvky k dějinám Kutné Hory 1, 1960, s. 37, 66–69.

9 V. POHANKA, *Kaňk u Kutné Hory. Standardní předměstí nebo nezávislá obec?* FUMA 8, 2014, č. 2, s. 175–176.

10 Jan FIALA, *Havířský pořádek v Kutné Hoře*, Kutnohorské příspěvky k dějinám vzdělanosti české 11, 1941, č. 1, s. 3.

11 K prodeji rudy tzv. šeptáním Jarmila HÁSKOVÁ – E. ŠIMEK, *Vyprávění o havířích*, Praha 1964, s. 24.

12 V. POHANKA, *Profesní společenství*, s. 246, 248.

Obr. 1. Kutnohorský pozdně gotický městský erb s husitským kalichem a s havíři v roli štítonošů. Kolem 1480. Hluboký reliéf s polychromií z lipového dřeva. Dnes se nachází v zasedací síni Vlašského dvora. Fotokopie je součástí fondu SOKA KH, Sběrka fotografií a negativů Kutná Hora, č. 2855.

kalichu (obr. 1). Ne náhodou se právě v poslední čtvrtině 15. století, z níž znak pocházel, stali havíři jeho štítonoši!¹³ Stejně prestižní záležitostí bylo uplatnění reprezentace společenství na severním (tedy při příchodu z města na hlavním) vstupu do chrámu sv. Barbory,¹⁴ jehož sochařská výzdoba vznikla zřejmě v prů-

13 Josef NUHLÍČEK, *O pečetích a erbu Kutné Hory*, Příspěvky k dějinám Kutné Hory 1, 1960, s. 190; doplnění pak přinesl Aleš MUDRA, *Ecce panis angelorum. Výtvarné umění pozdního středověku v kontextu eucharistické devoce v Kutné Hoře (kolem 1300–1620)*, České Budějovice – Praha 2012, s. 187–188.

14 Michaela OTTOVÁ, *Pod ochranou Krista Spasitele a svatě Barbory. Sochařská výzdoba kostela sv. Barbory v Kutné Hoře (1483–1499)*, České Budějovice 2010, s. 43–59; rovněž Jiří KUTHAN, *Královské dílo za Jiřího z Poděbrad a dynastie Jagellonců*, sv. 2. Města, církev, korunní země, Praha 2013, s. 96–97.

Obr. 2. Výzdoba nad severním vstupem do chrámu sv. Barbory. Foto: autor.

běhu 80. let 15. věku (obr. 2). Žádné jiné městské korporaci totiž nebyl obdobný prostor dán k dispozici.¹⁵ Stežší bychom našli výmluvnější doklad respektovaného postavení pořádku.

* * *

Panující řád a společenskou hierarchii uvnitř komunity demonstrovala rovněž četná procesí,¹⁶ z nichž nejvýznamnější byla od konce 14. století ta, jež se pojila

15 Erb mincířů a pregěříů umístěný nad protilehlým jižním vstupem, vedoucím ve středověku na přilehlý hřbitov, je patrně až Mockerovým novotvarem. M. OTTOVÁ, *Pod ochranou*, s. 89–91.

16 Robert DARNTON, *Velký masakr koček a další epizody z francouzské kulturní historie*, Praha 2013, s. 103; prizmatem cechovního prostředí Franco FRANCESCHI, *The rituals of the guilds. Examples from Tuscan cities. Thirteenth to sixteenth centuries*, in: *Late Medieval and*

se svátkem Božího těla.¹⁷ Od počátku 15. století přitom bylo v souvislosti s definitivním prosazením farního statusu kostela Kristova Těla a sv. Barbory ustanoveno konání dvou procesí (ve čtvrtek a neděli),¹⁸ o nichž ale postrádáme dalších informací. Až na konci 15. století se množí zprávy týkající se korouhví a praporců nošených při příležitosti procesí. I kaňkovští havířští starší rozhodli roku 1492 o pořízení reprezentativního praporce, za nějž v součtu vydali sumu přesahující 20 kop grošů.¹⁹ Ještě honosnější pak byly korouhve kutnohorské větve pořádku, jejichž mimořádnou výzdobu vychvaloval ještě barokní kronikář Jan Kořínek.²⁰

Samostatnou kapitolu pak představovala ohromná stříbrná monstrance vážící 121 hřiven (více než 30 kg) nošená při procesích patrně na nosítkách.²¹ Že toto výjimečné zlatnické dílo bylo majetkem havířů, vyplývá ze série písemností pocházejících z roku 1620, kdy ji městská rada nechala navzdory protestům havířů (*beze všeho povolení, anóbrž vědomosti naší, od pánův šepmistrův vyzdvižena... byla*) zmínovat.²² Více než dvoumetrová monstrance, o níž havíři svedli úspěšný boj již o dva roky dříve, kdy jejím roztavením hodlali konšelé získat finance nutné k vykoupení majetků sedleckého kláštera,²³ tehdy padla za obětí půjčce, již české stavy zaplatily část naverbovaného vojska. Havířům tudíž nezbylo, než poprosit krále Fridricha, aby je informoval alespoň o tom, kolik stříbra (a v jaké sumě) obsahovala památka při prubování, načež škodu dlouhá léta vymáhali na konšelech.²⁴

Early Modern Ritual. Studies in Italian Urban Culture, Samuel Cohn Jr. – Marcello Fantoni – Franco Franceschi – Fabrizio Ricciardelli (edd.), Turnhout 2013, s. 85.

17 A. MUDRA, *Ecce panis*, s. 87–89, 225–226.

18 Církevně-právní emancipaci tamní fary na sedleckém klášteře naposledy přiblížil Vojtěch VANĚK, *Oltářní fundace kutnohorských měšťanů v předbusitské době*, disertační práce, Praha 2011, s. 62–67, 101–114.

19 SOKA KH, Pořádek havířů Kaňk, inv. č. 1, fol. 131v–132r.

20 Jan KOŘÍNEK, *Staré paměti kutnohorské*, Kutná Hora 1997³, s. 104; A. MUDRA, *Ecce panis*, s. 196.

21 A. MUDRA, *Ecce panis*, s. 170–173.

22 SOKA KH, AM KH – aktová sbírka (dále AS), č. 7668/5, kart. 65.

23 Ibidem, č. 7668/3.

24 Ibidem.

Nás však přirozeně nejvíce zajímá pořadí, v němž se jednotlivé městské a horní korporace do procesí řadily. Ze šťastně dochovaného privilegia krále Vladislava II. z roku 1484 víme, že v čele posloupnosti stáli havíři, za nimiž měli kráčet hutníci, minciři a hašplíři, po kterých přišli na řadu řezníci.²⁵ Další sled, jež obstarávali zástupci ostatních řemesel, rekonstruovat nelze. Písemnost obsažená v konfirmaci císaře Ferdinanda I. totiž byla vystavena právě pro řezníky, a jejím účelem bylo garantovat jeho příslušníkům, aby stejně jako v pražských městech měli v procesí přednost před jinými cechy. Privilegium tak odhaluje nejen prominentní místo havířů, ale upozorňuje nás současně na existenci sporu o přednost,²⁶ jenž se odehrával výlučně uvnitř cechovní sféry. Čelnou pozici horních korporací nikdo nezpochyboval. Zároveň je zarážející, že ve výčtu pořádků schází rudokupci. Není totiž pravděpodobné, že by se jejich představitelé skrývali pod označením hutníků, s nimiž sice sdíleli společnou organizaci, avšak v podobných záležitostech vystupovali samostatně.²⁷ Nesouměřitelný byl navíc sociální status obou profesí. Zatímco z řad movitých rudokupců se běžně rekrutovali měšťtí přísežní, hutníkům se obvykle průnik do jejich kolektivu (jemuž v zásadě stál v cestě pouze nedostatek kapitálu, bez něhož bylo hutní podnikání nemyslitelné) nepodařil. Ve finančních možnostech rudokupců snad také tkví vysvětlení záhady. Reprezentaci celého společenství totiž osoby, které si mohly dovolit patřičnou osobní reprezentaci a v procesí beztak nechyběly,²⁸ nevěnovaly ani zdaleka takovou pozornost, jako společensky níže stojící havíři, hutníci či hašplíři, jimž pořádek a jeho místo v procesí kompenzoval jinak nevýznamné individuální postavení uvnitř celé obce, a skýtal tak jedinou šanci, jak na významné události participovat.

Stejně pořadí jako při procesích mělo podle dikce privilegia platit i u královských adventů a jiných světských i duchovních festivit, o nichž ale chybí další prameny. Až z druhé poloviny 16. století známe díky Josefu Šimkovi alespoň

25 Ibidem, č. 1377, kart. 12.

26 Jejich shrnutí a kategorizaci podal Robert NOVOTNÝ, *Spory o přednost ve středověku a na počátku raného novověku*, in: Rituál smíření. Konflikt a jeho řešení ve středověku, Martin Wihoda – Martin Nodl (edd.), Brno 2008, s. 185–202.

27 V. POHANKA, *Organizace kutnohorských rudokupců, hutníků a propíračů rudy ve 14.–18. století*, SSH 42, 2016, s. 31–32.

28 Ibidem, s. 32–33.

rámcový průběh jedné panovnické (Rudolf II.) a dvou se členy královské rodiny se pojičích návštěv.²⁹ Ve všech případech je přitom po boku představitelů městské správy zmíněna i přítomnost havířských starších při slavnostním vítání hostů. Poselstva vycházejícího návštěvníkům v ústretu na předměstí se pochopitelně účastnila celá řada dalších osob a zástupců městských korporací,³⁰ nicméně jen představení havířů jsou vedle konšelů výslovně jmenováni a tím i odlišeni od masy vítajících. Znamená to současně, že na havíře bylo nahlíženo jako na jakýsi emblém reprezentující spolu s městskou správou zbytek městské komunity.³¹

* * *

Jestliže se havířům podařilo dosáhnout předního postavení uvnitř městské obce, vyvstala před nimi ještě naléhavěji potřeba obhajovat ji v procesu neustálého rekonstituování mocenského prostoru. Symbolická komunikace skýtala v tomto směru spoustu jednoduše srozumitelných rovin. Jednu z nich nepochybně představovalo pečetení vydávaných písemností. Zajímat nás však v tuto chvíli nebude stáří,³² ani pečetní obraz,³³ ale barva užívaného vosku. V druhé půli 15. století získala řada měst privilegium pečetit dosud nedosažitelnou červenou barvou.³⁴ Pro Kutnou Horu, která v předhusitské době užívala žlutý (přirozený) vosk, ta-

29 Josef ŠIMEK, *Kutná Hora v XV. a XVI. století*, Kutná Hora 1907, s. 16–19.

30 Ideální podobu ceremonie rekonstruovali nejuceleněji Robert ANTONÍN – Tomáš BOROVSKÝ, *Panovnické vjezdy na středověké Moravě*, Brno 2009, s. 13–22.

31 Tak jsou ostatně zobrazení třeba i na miniatuře zachycující udělení lus regale montanorum kutnohorské obci v rukopise horních práv z roku 1525. Reprodukce otištěna u Pavel BRODSKÝ, *Katalog iluminovaných rukopisů Knihovny Národního muzea v Praze*, Praha 2000, s. 14, č. 11. K rukopisu evidovaného pod signaturou I F 34 pak František HOFFMANN, *Rukopisné sborníky horního práva*. K historii českého horního práva 15. a 16. století, in: Výbor kodikologických rozprav a studií, Stanislav Petr (ed.), Praha 2010, s. 37.

32 Zpráva, podle níž byla pečeť havířů vyryta již v roce 1313, je literaturou tradičně spíše odmítána, blíže V. POHANKA, *Profesní společenství*, s. 243.

33 Ten je ostatně běžný, tvoří jej totiž ve všech případech zkřížená havířská kladívka. V kontextu následujících řádek jsou zajímavější andělé v roli štitonošů i postavička pracujícího havíře, který je vypořádán pod štitem.

34 Josef MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích (1471–1526)*, sv. 3. Města, Praha 1998, s. 36; stručně také Václav VOJTÍŠEK, *O pečetech a erbech měst pražských a jiných českých*, Praha 1928, s. 189–190.

Obr. 3. Stříbrné pečetidlo havířského společenství s anděly v roli štitonošů.

Vyryto v roce 1514. Dnes v SOKA KH, PH KH, inv. č. 208. Foto: autor.

kové oprávnění sice neznáme, ale již od počátku 70. let 15. věku se na městských písemnostech vyskytuje červený vosk.³⁵

V roce 1514 obdrželo povolení pečetit červenou barvou i havířské společenství,³⁶ jemuž měl privilegium u krále vyjednat nejvyšší kancléř království Ladislav ze Šternberka na Bechyni.³⁷ Podle svědectví kaňkovského písaře Adama Grantze z počátku 18. století, založeného však na studiu registratury pořádku, přitom kancléř za svou laskavost neočekával žádnou protislužbu, ale byl veden ryzí náklonností k slavné instituci.³⁸ Ať už byla písařova zjevná snaha zdůraznit vážnost a bezúhonnost korporace oprávněná či nikoliv, faktem zůstávají dvě skutečnosti: zisk významné milosti a existence vlivných přímluvců u královského dvora, již ostatně lze doložit už o 20 let dříve v době havířského povstání, kdy si dokázali i řadoví příslušníci společenství vydobýt audienci

35 J. NUHLÍČEK, *O pečetích*, s. 192.

36 V téže roce si navíc korporace pořídila nový větší typář ze stříbra (SOKA KH, Pořádek havířů Kutná Hora (dále PH KH), inv. č. 208), viz obr. 3. Reprezenční hledisko tudíž bylo ze strany starších vyřešeno komplexně. Nejstarší dochovaný list s červeným voskem pochází z roku 1530 a eviduje jej A. KŘEPELKOVÁ, *Havířský pořádek*, s. 51.

37 K jeho osobě stručně Pavel JURÍK, *Šternberkové. Panský rod v Čechách a na Moravě*, Praha 2013, s. 61–62.

38 SOKA KH, Archiv města Kaňk (dále AMK), inv. č. 28, pag. 83.

u královského dvora dlíciho v Budíně, přestože je kutnohorská městská rada označovala za prosté vzbouřence.³⁹

Havíři představují jedinou korporaci, o níž víme, že jí bylo právo pečetit červeným voskem uděleno. Torzovitost archivů profesních společenství však brání přijetí ukvapeného závěru o jejich exkluzivitě. Organizace minciřů a pregérů, jež před výbuchem husitské revoluce užívala přirozený vosk,⁴⁰ totiž rovněž užívala červenou barvu. Nejstarší doklad sice pochází až z roku 1542,⁴¹ praxe však nepochybně byla staršího data. Není dokonce neodůvodněné uvažovat o jejím prvenství, neboť její reprezentace byla mimořádně prestižní již v předhusitské éře. Svůj náskok si přitom instituce dokázala udržovat i po masivní obměně jejího členstva, k níž došlo v revolučním období.⁴² Z toho důvodu se také minciřsko-pregéřské společenství stalo havířům přirozeným vzorem.⁴³ Pravděpodobná se možnost pečetení červeným voskem jeví i v případě rudokupců, u nichž bohužel nedisponujeme potřebným listovým materiálem.⁴⁴ Předpokládat ji naopak není nutné u běžných cechů, tato eventualita si však ještě vyžádá adekvátní ověření. Výlučnému oprávnění se tedy havíři sice netěšili, přesto jim i tato milost umožnila zařadit se po bok korporací svázaných s chodem Vlašského dvora.

* * *

*„Léta 1513. Havěři hor stříbrných... kaupili sobě ku pořádku svému duom... čehož předkové Horníci nikdy jim nechťeli dopustiti.“*⁴⁵ Výmluvný záznam Dačického kroniky, který referuje o prolomení jednoho tabu, nás přivádí k dalšímu poli, na

39 V. POHANKA, *Povstání kutnohorských havířů v letech 1494–1496*, in: SOKA KH, AM KH – AS, č. 274, kar 2.; srov. Petr Miroslav VESELSKÝ, *Staré paměti kutnohorské*, Kutná Hora 1890, s. 34.

40 Emanuel LEMINGER, *Královská mincovna v Kutné Hoře*, Praha 1912, s. 215–219.

41 SOKA KH, AM KH – AS, č. 851, kart. 8.

42 Václav HUSA, *Výrobní vztahy v českém mincovnictví v 15. a 16. století*, NS 2, 1955, s. 78–80.

43 IDEM, *Organisationen des Kuttener Bergvolkes vom 14. bis 16. Jahrhundert*, Deutsches Jahrbuch für Volkskunde 5, 1959, s. 247.

44 Na nedatovaném listu rudokupců městské radě (pocházejícím patrně z roku 1538) se pečetě nedochovala. Nevýrazné stopy po ní však naznačují užití červeného vosku (SOKA KH, AM KH – AS, č. 721/A, kart. 8).

45 *Paměti Mikuláše Dačického z Heslova*, sv. I, Antonín Rezek (ed.), Praha 1878, s. 119.

němž bylo možné manifestovat možnosti a postavení pořádku. Dvojnásob to platí o vlastnictví domu, jež bylo vcelku běžné v západoevropském prostředí, v našich podmínkách se však jednalo o exkluzivní záležitost.⁴⁶ Zvláště když si havíři byli s to pořídit výstavný nárožní dům stojící na Vinné ulici,⁴⁷ jež před nimi vlastnil dokonce královský urbureř Bričí Janovský,⁴⁸ za celých 400 kop grošů, z nichž obratem uhradili 100 kop.⁴⁹ Roku 1569 je navíc doložen další objekt (v blízkosti kostela sv. Jakuba) v držení pořádku,⁵⁰ který byl pronajat Říhovi Koštofalovi.⁵¹ V tomto případě však nelze zjistit, jakým způsobem se dům do jejich vlastnictví dostal. V 17. století pak svůj dům – nacházející se nedaleko kostela Panny Marie na Náměti – získal i hutnický pořádek.⁵² Jinak se ale i v (do značné míry avantgardním) kutnohorském milieu jednalo o nebyvalý jev. Vlastním objektem nevládla ani minciřsko-pregěřská či rudokupecká korporace. Pravda, mincovní obec měla k dispozici dostatečně prostorný Vlašský dvůr, v případě rudokupců zase lze zopakovat, že reprezentace celé organizace byla – zdá se – záměrně minimalistická, přesto není pochyb o tom, jaký dopad mělo pořízení významného domu na prestiž společenství.⁵³

Reputaci pořádku nepochybně ovlivnilo i další privilegium (tentokrát z roku 1511), na jehož dosažení měl opět značný podíl kancléř Ladislav ze Šter-

46 Michal ŠRONĚK, *Pražský maliřský cech a jeho reprezentace v pozdním středověku a raném novověku*, *Umění* 64, 2016, s. 372.

47 Šlo o jednu z nejatraktivnějších lokalit ve městě. Tamní domy dosahovaly nadstandardní cenové hladiny, jak vyplývá i z rozboru majetkoprávních smluv uzavřených v roce 1454 mezi před- a pohusitskými majiteli domů, V. POHANKA, *Kutnohorské majetkové smlouvy z roku 1454. Výsledky prvních sond*, v tisku. Dům je totožný s dnešním domem čp. 146 v Lierově ulici.

48 Vyplývá to ze zápisů pořizovaných při skládání splátek, srov. SOKA KH, AM KH – kn. č. 363, pag. 641 (*Alžbětě vdově, někdy manželce Brykcie[h]o Janovské[h]o, urbureře*).

49 Peníze přitom starší získali půjčkou od svého kaplana Václava, jemuž zato slíbili adekvátní zaopatření až do smrti. Podrobnosti lbidem – kn. č. 10, fol. 61v, 192r.

50 A. KŘEPELKOVÁ, *Havířský pořádek*, s. 48 a 59, upozorňuje ještě na jeden dům ve vlastnictví společenství, jež havířům připadl jako kompenzace za dluh (ve výši téměř 48 kop) někdejšího staršího Václava Poklupka. Tento objekt však byl záhy prodán.

51 SOKA KH, PH KH, inv. č. 2, fol. 149v.

52 V. POHANKA, *Organizace*, s. 45.

53 Možnosti, které se tím před společenstvím otevíraly, dokládá i zpráva o slavnostním obědu, jež havíři při této příležitosti vystrojili, neboť mezi pozvanými osobami byl mincmistr, konšelé i několik rytířů majících své tvrze v zázemí Kutné Hory, *Paměti Mikuláše Dačického I*, s. 119.

nberka, jímž bylo pořádku umožněno zakoupit do vlastnictví zemsko-deskové statky v úhrnné výši pěti tisíc kop grošů.⁵⁴ Oprávnění sice další čtvrtstoletí zůstalo nevyužito, koncem 30. let však pořádek investoval do koupě vsi Čepí (poblíž Pardubic), kterou získal od Zdislava Dobřenského z Dobřenic, 500 kop grošů.⁵⁵ Havíři se tak stali držiteli svobodného statku a vrchností tamních osedlých! I v tomto případě sice pořádek „dotahoval náskok“, jež získala obec mincířů a pregéřů,⁵⁶ přesto však vlastnictví zpupného majetku utvrzovalo mimořádné postavení havířů mezi kutnohorskými korporacemi.

Jestliže pořádek vládl bohatými světskými statky, pak stejně impozantní byl i jeho majetek duchovní. Svůj oltář či dokonce kapli měli havíři hned ve třech kostelech, městská rada nadto jejich dohledu a péči podříдила (patrně v 60. letech 16. století)⁵⁷ dnes zaniklý kostel sv. Petra a Pavla, jenž stál na jižním předpolí města.⁵⁸ V paměti společenství zase důležité místo připadlo kostelíku na předměstí Poděbrad postaveném na místě dekapitace havířských starších v roce 1496.⁵⁹ Skromný dřevěný objekt, jehož stavbu havíři financovali, a konali k němu pravidelné poutě, se již opakovaně stal předmětem badatelského zájmu.⁶⁰ Na následujících řádcích proto zůstane opominut.

54 SOKA KH, AMK, inv. č. 28, pag. 82.

55 A. KŘEPELKOVÁ, *Havířský pořádek*, s. 59–60.

56 Mincovní obec ovšem vlastnila jen část Poličan a dvůr ve vsi Kluky, E. LEMINGER, *Královská mincovna*, s. 253–257.

57 IDEM, *Zaniklé kostely a kaple v Kutné Hoře*, Kutnohorské příspěvky k dějinám vzdělanosti české 5, 1931, č. 3, s. 81–82. Rubrika správců předměstského kostela se v havířské knize poprvé objevuje až v roce 1566 (SOKA KH, PH KH, inv. č. 2, fol. 225v, 235v, 241v, ad.), v předchozích letech lze v souvislosti s kostelem zaznamenat pouze ojedinělý nákup dvou tisíc hřebíků, jimiž byla následně pobývána střecha kostela, který pochází z roku 1546 (Ibidem, inv. č. 110, pag. 48).

58 Udělením péče o kostel se městská rada elegantně zbavovala povinnosti starat se o provoz i fyzický stav excentricky položeného svatostánku. Dohledu nad klíčovými chrámy se naopak rada nikdy nevzdala, Pavel B. KŮRKA, *Kostelníci, úředníci, měšťané. Samospráva farnosti v utraktivismu*, Praha 2010, s. 85–87.

59 J. FIALA, *Kutnohorští havíři aneb Krvavý soud*. Vzpomínka k 90. výročí úmrtí Josefa Kajetána Tyla, in: Druhá ročenka Spolku rodáků a přátel Kutné Hory, Praha 1948, s. 9–10.

60 Jan HELLICH, *Příběhy havířského kostelíčka Nanebevzetí Panny Marie za mostem v Poděbradech*, Nymburk 1922; Eva ŠMILAUEROVÁ, *Poděbrady v proměnách staletí*, sv. 1. Do roku 1850, Praha 2001, s. 41, 57, 124; Zuzana JANKOVÁ, *Exekuce kutnohorských havířů u Podě-*

* * *

Odkdy byla havířům postoupena kaple v chrámu sv. Barbory,⁶¹ není jasné. Již v roce 1466 jim ale byly uděleny pusté zdi u tamní fary, které pořádek hodlal použít ke stavbě příbytku pro svého kaplana.⁶² Interval, v němž k předání kaple došlo, tudíž lze vymezit léty 1443–1466, přičemž jako nejpravděpodobnější varianta se znovu jeví 60. léta (viz výše). Prostor korporaci náležel až do 17. století, kdy byl po svěření chrámu do rukou jezuitů transformován v kapli sv. Ignáce z Loyoly (obr. 4).

Pořádku byla postoupena rozsahem největší kaple (o čtyřech polích křížové klenby) v severní boční lodi.⁶³ Reprezentace havířů však byla viditelná i v chórovém ochozu, kde od roku 1493 drželi kapli spříznění hašplíři.⁶⁴ Podle svědectví z druhé poloviny 16. století vydržovalo společenství ve svém prostoru – zasvěceném sv. Voršile⁶⁵ – pět oltářů,⁶⁶ u nichž již ale tehdy nepůsobil kaplan. Potvrzuje to i účetní materiál, v němž se od poloviny 16. století vyskytují pouze platy kaplanovi působícím v kostele sv. Jakuba.

Východní stěnu prostoru zdobila od roku 1560 velká freska zpodobňující čelné představitele pořádku v bílých perkytlích, nad nimiž figuruje erb společenství nesený dvěma anděly. Ještě výše se pak podle popisu Jana Fialy nacházelo ozdobně vypsáné Desatero.⁶⁷ Co do kvality provedení sice malbě netřeba věno-

---

brad roku 1496. Zrod historického mýtu, in: *Miscellanea ze Semináře starších dějin*, Radmila Pavlíčková – Martin Elbel (edd.), Olomouc 2005, s. 101–104.

61 Kutnohorská městská rada si nárokovala vrchní pravomoc nad všemi tamními kaplemi, jež podle svého zdání dále propůjčovala fyzickým a právnickým osobám. Tato argumentace znívá třeba ve sporu, jenž se točil kolem kšaftu Hanuše Glencla, srov. SOKa KH, AM KH – kn. č. 7, fol. 262v („že kostel S[vaté]. Barbory jest obecní i s kaplami“).

62 SOKa KH, AM KH – kn. č. 362, fol. 204r.

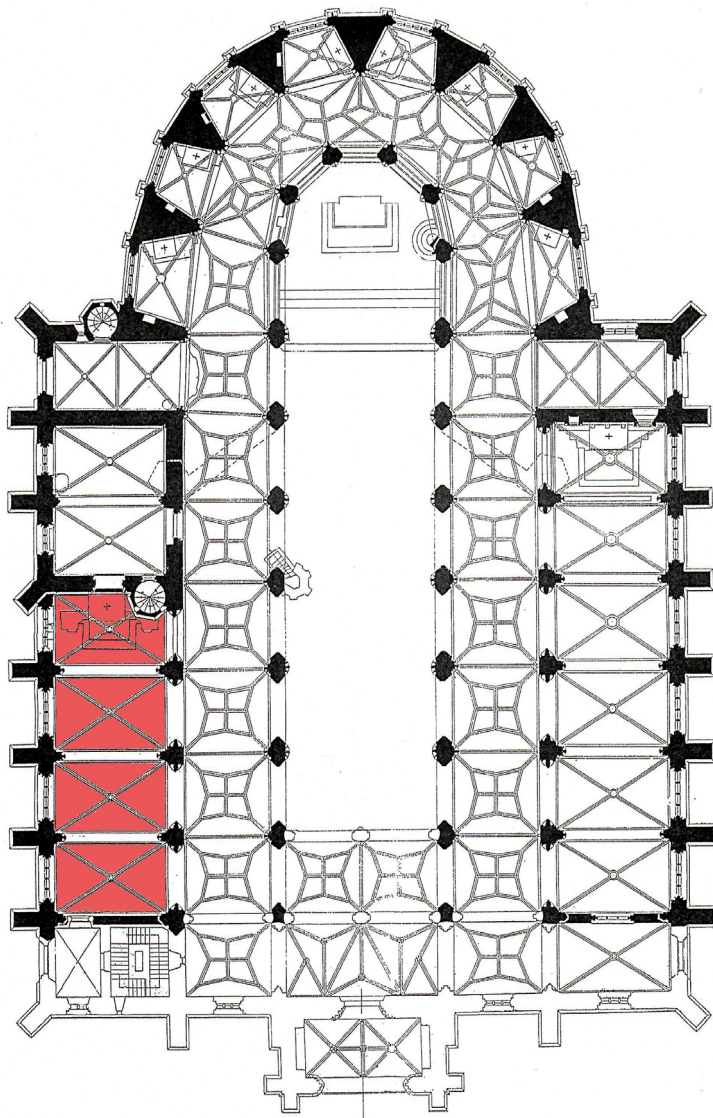
63 A. MUDRA, *Ecce panis*, s. 38.

64 SOKa KH, AM KH – kn. č. 8, fol. 235r; M. OTTOVÁ, *Pod ochranou*, s. 52.

65 Jde-li o původní zasvěcení kaple, nelze zjistit. Nejstarší doklad o zmíněném zasvěcení pochází z roku 1546, kdy se v účetním materiálu objevují o svátku této svěťice výdaje za sloužení mše, srov. PH KH, inv. č. 110, pag. 54 („It[em] na S[vat]ú. oršilu za 3 husy 13 g[rošů] dány 2 kněží[m], třetí žáků[m]“).

66 *Ibidem*, inv. č. 25.

67 Ve studii J. FIALA, *Havířský pořádek*, je mezi s. 20–21 k vidění nepřilíš kvalitní reprodukce; další poznámky téhož badatele v SOKa KH, Fiala Jan. Osobní fond, inv. č. 244, kart. 13.

Obr. 4. Půdorys přízemí chrámu sv. Barbory se zvýrazněnou polohou haviřské kaple. Půdorys převzat z Aleš POSPÍŠIL, *Chrám sv. Barbory v Kutné Hoře. Architektonické dílo mistra Hanuše a Matěje Rejska*, rigorózní práce, Praha 2006, s. 94.

vat přehnanou pozornost, zajímavé je zato její disciplinační vyznění. Starší (patrně spolu se staršími přidánými a zástupci zbytku tovaryšstva),⁶⁸ zaštitěni Desaterem, tak při společné liturgii zhlíželi ze stěny na modlící se členstvo.

Prestíž havířské kaple výrazně zvyšovaly privátní pohřby prominentních osob. Za zdůraznění stojí zejména translace umělecky zpracovaného náhrobku světcího biskupa Filipa Sidonského z kostela sv. Jakuba, k níž došlo roku 1511.⁶⁹ Italský kněz, jehož české působení bylo bedlivě sledováno,⁷⁰ pak v havířské kapli odpočíval až do roku 1626, kdy jeho tumbu nechali zničit jezuité.⁷¹ Dále byl v roce 1536 v kapli pohřben horní hofmistr Ambrož Lažanský z Hoštejna⁷² a roku 1590 rovněž vlivný štyrský protestant Johann Friedrich Hoffmann z Grünbüchlu a na Střekově, jehož tělo však bylo již o rok později přeneseno do rodných končin.⁷³ Vlastnictví prestižního liturgického prostoru tak havířům do jisté míry umožňovalo překročit i stavovské bariéry.

* * *

Jestliže do chrámu sv. Barbory se koncentrovala reprezentace kutnohorské obce v pohusitské éře, hrál kostel sv. Jakuba tutéž roli v předrevoluční době. Již ve 30. letech 14. století se horní kostel Panny Marie, jak byl tehdy zván, stal sídlem fary, která sem byla přenesena z Malína.⁷⁴ Od konce 15. století, kdy nesl přízvisko Vysoký,⁷⁵ pak při něm sídlil kutnohorský arciděkan.⁷⁶ S objektem, jehož zalo-

68 K vedení pořádku J. FIALA, *Havířský pořádek*, s. 9–18.

69 *Paměti Mikuláše Dačického I*, s. 119.

70 Josef MACEK, *Víra a zbožnost jagellonského věku*, Praha 2001, s. 131–138.

71 *Paměti Mikuláše Dačického z Heslova*, sv. II, Antonín Rezek (ed.), Praha 1880, s. 269.

72 K němu Otakar LEMINGER, *Práce o historii Kutné Hory, dolování a horním právu*, Kutná Hora 2009, s. 22.

73 Ibidem, s. 29. K tomu i Hanns NASCHENWENG, *Wann erlosch das Geschlecht der Freiherren Hoffman von Grünbüchel und Strechau*, Zeitschrift des Historischen Vereines für Steiermark 88, 1997, s. 111–112. Pohřeb hofmistra Ambrože zaznamenaly *Paměti Mikuláše Dačického I*, s. 98.

74 V. VANĚK, *Oltářní fundace*, s. 86.

75 Blanka ALTOVÁ – Aleš POSPÍŠIL, *Kutná Hora a umění*, in: Kutná Hora, Helena Štroblová – Blanka Altová (edd.), Praha 2000, s. 328–329.

76 Petr Miroslav VESELSKÝ, *Staré paměti kutnohorské*, Kutná Hora 1890, s. 16.

žení nejspíše iniciovaly měšťské a mincovní elity,⁷⁷ se pojila i škola.⁷⁸ Od konce 14. věku se v souvislosti s postupem stavebních prací začala do chrámu soustředit značná fundační aktivita majetných jedinců pocházejících vesměs z vlivných radních rodin. Vedle nich se pak uvnitř svatostánku výrazně uplatnila i reprezentace minciřsko-pregéřské obce.⁷⁹ Lokalizace kostela v rámci měšťské topografie současně zapříčinila, že se právě v něm odehrávaly klíčové události spjaté s životem celé komunity. V chrámu tak docházelo nejen k renovaci měšťské rady, ale konaly se v něm třeba i slavné utrakvistické synody.⁸⁰

O počátcích a formě reprezentace havířského společenství uvnitř chrámu nepanuje v literatuře jednota. Navzdory mínění Josefa Nuhlíčka, jenž bez udání příslušného pramene, soudil, že již roku 1394 disponovali havíři v kostele vlastní kaplí s oltářem sv. Maří Magdalény,⁸¹ lze totiž prokázat pouze existenci oltáře, jehož zasvěcení navíc není známo, v pohusitské éře.⁸² V roce 1485 byl alespoň havířský oltář vysvěcen sankturinským biskupem Augustinem.⁸³ O desetiletí později se pak uvádí služebník, který havířům o oltář, k němuž testamentárně odkázal kopu grošů na svíce,⁸⁴ pečoval. V roce 1517 je sice u angažování nového zvoníka Vysokého kostela jmenován i havířský kaplan Jan,⁸⁵ ten však byl svázán

77 J. NUHLÍČEK, *Kostel sv. Jakuba ve světle historických pramenů*, in: Obnovený kostel sv. Jakuba v Kutné Hoře, Josef Vepřek (ed.), Kutná Hora 1946, s. 29–30; V. VANĚK, *Oltářní fundace*, s. 82.

78 *Listář k dějinám školství kutnohorského (1520–1623)*, Vojtěch Nováček (ed.), Praha 1894, s. VII–XX.

79 V. VANĚK, *Oltářní fundace*, s. 86–92; Josef KRÁSA, *Nástěnná malba*, in: Pozdně gotické umění v Čechách (1471–1526), Jaromír Homolka – Josef Krása – Václav Mencl – Jaroslav Pešina – Josef Petrání (edd.), Praha 1978, s. 259–260; J. KUTHAN, *Královské dílo 2*, s. 134–137; Zuzana VŠETEČKOVÁ, *Středověká nástěnná malba ve středních Čechách*, Průzkumy památek 6, Praha 1999, s. 92–94; A. MUDRA, *Ecce panis*, s. 185–189.

80 Rudolf URBÁNEK, *České dějiny III.1. Věk poděbradský*, Praha 1915, s. 768–779, 820–865.

81 J. NUHLÍČEK, *Kostel sv. Jakuba*, s. 31. Sám autor ostatně na dalších stranách nezmiňuje kapli, nýbrž oltář Božího Těla (s. 36).

82 Na zmínku o havířské kapli nenarazil ve své heuristicky poctivé disertaci V. VANĚK, *Oltářní fundace*, s. 86–92; údaj se neshoduje ani se svědectvím z druhé poloviny 16. století (srov. SOKA KH, PH KH, inv. č. 25), které uvádí jen oltář.

83 *Paměti Mikuláše Dačického I*, s. 46. K působení biskupa Augustina J. MACEK, *Víra*, s. 118–131.

84 SOKA KH, AM KH – kn. č. 403, fol. 15r.

85 SOKA KH, AM KH – AS, č. 186, kart. 3.

s liturgickým provozem stejného oltáře. Vyplyvá to ze svědectví z druhé půle 16. století, v němž havířští starší sdělují, že ve Vysokém kostele u oltáře Božího Těla „*ustavičně kaplana chováme*“.⁸⁶ Podoba oltáře, ani další detaily reprezentace společenství uvnitř kostela nejsou známy. V kontextu předchozích řádek je však výmluvné už samotné úsilí havířů o průnik do prostoru, jemuž vévodila minciřsko-pregéřská korporace.

Starý oltář byl v letech 1671–1672 nahrazen novým, jehož autorem byl kutnohorský řezbář Kašpar Aichler, malbu obstaral rovněž místní Petr Timmerer.⁸⁷ Starší tudíž angažovali umělce spojené s výraznou proměnou interiéru celého svatojakubského kostela.⁸⁸

* * *

Mnohem méně pozornosti přitahoval ve druhé půli 14. století kostel Panny Marie na Náměti, který ale co do výstavnosti příliš nezaostával za svým horním protějškem.⁸⁹ Jeho filiální status (k hořejšímu chrámu) jej však spolu s předpokládaným pozdějším datem dokončení odsunuly do druhého sledu. Z toho důvodu se v něm také neuplatnila fundační aktivita předních radních rodin, ale evidovat lze pouze oltářní benefícia spojená sice s movitými, nicméně společensky níže stojícími rody. Jejich fundace přitom později do své správy převzala městská rada. Nelze proto vyloučit, že konšelé zamýšleli z chrámu vytvořit „radní kostel“, jak naznačil už Vojtěch Vaněk.⁹⁰

Z moci radních byl také havířům postoupen v roce 1506 „*na věčné časy*“ jejich tamní oltář,⁹¹ o němž však naneštěstí nevíme nic bližšího. Z kusých zápisů register námětských kostelníků lze rekonstruovat pouze přibližný stav liturgické výbavy oltáře.⁹² Vůbec proto netušíme, jak dlouho vlastně starší oltář opatrovali,

86 SOKA KH, Horní a mincovní fond Kutná Hora – AS, č. 152, kart. 1b.

87 SOKA KH, PH KH, inv. č. 43, kart. 3. Dochován je i soupis příspěvků na nový oltář, Ibidem, inv. č. 195, kart. 12.

88 J. NUHLÍČEK, *Kostel sv. Jakuba*, s. 39–43.

89 B. ALTOVÁ – A. POSPÍŠIL, *Kutná Hora a umění*, s. 310.

90 V. VANĚK, *Oltářní fundace*, s. 93–95.

91 SOKA KH, AM KH – kn. č. 9, fol. 178v.

92 Ibidem, kn. č. 800, pag. 248–265.

neboť poslední jistá zpráva pochází z roku 1516.⁹³ Ve výčtu *zádušních výdajů*, jimiž pořádek v druhé půli 16. století odůvodňoval nutnost vrácení koutů (příjmů z příležitostného prodeje zbytků rudy, které představovaly sice jednorázové a nepravidelné, avšak přesto znatelné přilepšení havířské pokladně)⁹⁴ se námětský oltář alespoň nevyskytuje. Ve struktuře výdajů podchycených nejstarší dochovanou účetní knihou (z let 1544–1583) se sice menší částky k Náměti objevují, avšak děje se tak vždy jen v souvislosti s velikonočními a vánočními výdaji. Spolu s nimi je přitom poukazována stejná suma kostelu sv. Bartoloměje, v němž pořádek vlastní oltář jistě nedržel. Jednalo se tudíž pouze o drobný příspěvek na svíce apod. Potvrzuje to i absence výloh spojených s úklidem kaple či údržbou liturgického vybavení, jež jsou v totožných dnech doloženy pro chrámy sv. Barbory a sv. Jakuba.⁹⁵ Z těchto důvodů se zdá, že vlastnictví oltáře na Náměti bylo asi spíše jen epizodní záležitostí.

Navzdory této skutečnosti lze reprezentaci havířského společenství v tomto směru považovat za nejvelkorysejší ze všech kutnohorských korporací. Přítomna totiž byla ve třech klíčových chrámech, přičemž její ohnisko představovala svatobarborská kaple. Havíři tak manifestovali svou hlubokou zbožnost a stylizovali se do role nejpřednějších prosebníků o božskou přízeň, která jediná byla (v souladu s dobovým přesvědčením) s to zajistit hojnost rudy, na níž závisel blahobyt celé komunity.⁹⁶ Tím současně zpětně legitimizovali svou pozici uvnitř horní obce.

* * *

V kontextu sledované otázky je přitom pozoruhodná neobvyklá forma umělecké reprezentace (jež se rozvinula v pohusitské Kutné Hoře), jíž charakterizuje zob-

93 Hana PÁTKOVÁ, „*Bratrstvie ke cti Božie*“. Poznámky ke kulturní činnosti bratrstev a cechů ve středověkých Čechách, Praha 2000, s. 130.

94 Příkladně v roce 1544 obohatily kouty týdenní příjmy pořádku desetkrát. Jednalo se přitom o sumy oscilující od několika málo grošů po nižší jednotky kop, srov. SOKA KH, PH KH, inv. č. 110. O kouty pořádek přišel v roce 1547 v souvislosti s potrestáním měst, které se postavily králi Ferdinandovi. Hospodaření korporace se šířeji pokusila pojednat A. KŘEPEL-KOVÁ, *Havířský pořádek*, s. 61–64.

95 SOKA KH, PH KH, inv. č. 110, pag. 34, 37, 47, 60.

96 Názorně to odrážejí dochované havířské písně pocházející z poloviny 16. století, O. LEMINGER, *Staročeské písně havířské*, Český lid 11, 1902, s. 345–348.

razování pracovních námětů situovaných do sousedství sakrálních motivů. Práce je v ní současně oslavována, stejně jako je pro ni vyžadována ochrana vyšší moci. V některých případech lze hovořit dokonce o tom, že se stává prostředkem cesty ke spáse.⁹⁷ Havířské společenství sice nestálo u úplného počátku této praxe, mělo ale výrazný podíl na jejím rozšíření.

Umělecká reprezentace pořádku bývá součástí velkých uměnovědných kompendií, vždy však jen v souladu s konkrétním zaměřením subkapitoly (knižní malba, nástěnná malba, atd.).⁹⁸ O její komplexnější posouzení se pokusila až Michaela Ottová, jež konstatovala její překvapivě bohatou a sebevědomou podobu. Jak totiž autorka poznamenala, udivující je už samo zjištění, že nějaká umělecká reprezentace havířů vůbec existovala.⁹⁹ V kontextu předchozích řádek se tato nečekaná skutečnost dostává do poněkud odlišného světla a umělecká reprezentace havířů představuje jen jeden z dalších způsobů, jimiž korporace komunikovala své stanovisko stran vlastní výjimečnosti a nepostradatelnosti.

Vrátíme-li se na tomto místě k v úvodu zmíněným kontroverzím mezi pořádkem a městskou radou v druhé půli 60. let 15. věku (vrcholící mezi léty 1472–1476), můžeme na známý titulní list Valentina Noha z Jindřichova Hradce nahlížet novou optikou.¹⁰⁰ Valentinova dílna totiž na zakázce pracovala právě v době, kdy se havíři snažili prosadit svou představu společenského uspořádání uvnitř kutnohorské obce. Tím lze možná vysvětlit i jisté ohraničení sdělnosti celé kompozice, jež zůstala omezena výlučně na zobrazení havířů a jejich práce. Nemuselo se však nutně jednat o neschopnost malíře zpodobnit i další úkony spojené se zpracováním rudy, jak se domnívali starší badatelé,¹⁰¹ jako spíše o cíle-

97 Jan DIENSTBIER, *Prostor pro výtvarnou inovaci? Středověké nástěnné malby v městských farních kostelech v českých zemích*, in: *Městský farní kostel v českých zemích ve středověku*, Documenta Pragensia Supplementa VI, Jan Hrdina – Kateřina Jíšová (edd.), Praha – Dolní Břežany 2015, s. 314–315, 317.

98 Viz pozn. č. 75. Ke knižnímu malířství J. KRÁSA, *Knižní malířství*, in: *Pozdně gotické umění v Čechách*, s. 405–406.

99 M. OTTOVÁ, *Pod ochranou*, s. 53.

100 Titulní list je součástí tzv. Kutnohorského antifonáře uloženého dnes v Národní knihovna Praha, sign. XXIII A 2.

101 Tak zejména Eva HANDIAKOVÁ, *Život kutnohorských havířů a jeho odraz v Titulním listu kancionálu Matouše iluminátora*, *Český lid* 43, 1956, s. 198; Karl Ewald FRITZSCH, *Die Kuttenger Bergbauminiaturen des Illuminator Mathaeus*. Ein Beitrag zu ihrer bergbauge-

ne zdůraznění práce objednatele. Odpovídala by tomu alespoň absence jakýchkoliv dalších pomocných dělníků na malbě včetně odbíhačů, které by jinak umělec jistě byl s to zachytit. Záměrem listu totiž nebylo demonstrovat proces exploatace rudy, nýbrž oslavit podíl havířů na něm, což se shoduje s pořádkem prosazovanou tezí, podle níž *havěřské dielo j[es]t jako prvňějšie na horách k užítiku krále a k obecníe[m]u dobru*.¹⁰² Současně se lze ztotožnit s názorem Jörga Richtera, podle kterého celá kompozice zapadá do starší tradice zobrazení donátorů.¹⁰³ Práce tak představuje zdroj financování daru, zároveň je však pro ni vyprošována boží přízeň.

Co se týče formy ztvárnění, je symptomatické, že havíři následovali vzor minciřsko-pregéřské korporace, která jen o několik let dříve nechala ve své svatobarborské kapli vymalovat výjevy spojené s ražbou mince.¹⁰⁴ Zatímco sebevědomé poselství mincovní komunity je ale jediným svého druhu, u havířů se pracovní náměty vyskytují opětovně. Známa jsou vyobrazení z kaple hašplířů,¹⁰⁵ s nimiž (a s trejvíři = obsluhou velkých těžních strojů) byli havíři až do roku 1489 seskupeni v jediném pořádku.¹⁰⁶ Ani po jejich osamostatnění však nedošlo k přerušování vztahů mezi oběma korporacemi, naopak v důležitých záležitostech postupovaly i dál koordinovaně. Soudě podle výzdoby se přitom havíři podíleli finančně i na pořízení a výmalbě kaple, v níž se vedle pracovního výjevu vyskytuje i na stěně vyobrazený městský znak nesený hašplířem a havířem ve slavnostních perkytlích (obr. 5).¹⁰⁷ Podobně je pojednána i havířsko-hašplířská pavéza (s ústředním vyobrazením sv. Václava, nad nímž figuruje zlatý kalich), jež pochá-

---

schichtlichen und volkskundlichen Interpretation, Deutsches Jahrbuch für Volkskunde 6, 1960, s. 218.

102 SOKa KH, AM KH – kn. č. 7, fol. 232v.

103 Jörg RICHTER, *Die Gradualhandschriften für die Kuttenberger Pfarrkirchen*, in: Die Jagiellonien. Kunst und Kultur einer europäischen Dynastie an der Wende zur Neuzeit, Dietmar Popp – Robert Suckale (edd.), Nürnberg 2002, s. 195.

104 K až drzému vyznění kompozice nejlépe J. DIENSTBIER, *Prostor*, s. 314.

105 J. KRÁSA, *Nástěnná malba*, in: Pozdně gotické umění v Čechách, s. 273–275; J. KUTHAN, *Královské dílo 2*, s. 128–131; B. ALTOVÁ – A. POSPÍŠIL, *Kutná Hora a umění*, s. 367–368; Z. VŠETEČKOVÁ, *Středověká nástěnná malba*, s. 87–89.

106 V roce 1489 se při obnově vedení městských korporací poprvé objevují samostatně hašplíři stříbrných hor i Kaňku, srov. SOKa KH, AM KH – kn. č. 8, fol. 165v.

107 K roztržitému obsahu maleb viz pozn. č. 99.

Obr. 5. Chrám sv. Barbory – Hašplířská kaple. Vlevo dole pracovní scéna, vpravo nahoře kutnohorský městský erb nesený hašplířem a havířem. Foto: autor.

Obr. 6. Reliéf znázorňující práci havířů pod zemí. Součást výzdoby severního vstupu do chrámu sv. Barbory. Sádrová kopie vystavená na chrámové empoře. Foto: autor.

zí ze 70. let 15. století.¹⁰⁸ Nejvýznamnější uměleckou památku pak představuje povětrnostními vlivy výrazně poškozený reliéf, umístěný nad severní vstup do chrámu sv. Barbory (obr. 6), jenž ztvárňuje havíře při práci v podzemí.¹⁰⁹ I v tomto případě je výjev omezen výlučně na havíře, což nahrává úvahám o záměru i u výše uvedeného titulního listu. Jsou to zkrátka pouze havíři, kdo seká rudu a kdo tak produkuje životodárnou „mízu“, z níž žije celá komunita.

Reliéf se přitom nad slavnostním vstupem nevznáší izolovaně, ale je spojen s erbem pořádku neseným anděly, nad nímž figuruje socha sv. Barbory (obr. 2). Výzdoba tudíž opět odkazuje k prosbě o ochranu při výkonu nebezpečného povolání, což umocňuje spojení s titulární světící chrámu – patronkou dobré smrti.¹¹⁰ Zároveň jej lze vnímat i jako nebeské posvěcení náročné havířské dřiny, jejímž plodem je oslava světice symbolizující celou monumentální stavbu. Sochařská výzdoba vstupu vznikla zřejmě v průběhu 80. let 15. století a vyjadřuje tak sebevědomí havířů hlásících se ke svým zásluhám o finančně velmi náročnou stavbu chrámu.

Reprezentace pořádku je tedy i v tomto případě založena na vyzdvižení jeho role coby zdroje bohatství celé horní obce. Důvodem přitom není jen užité osvědčené ikonografické předlohy, jak předpokládala Michaela Ottová, ale i naprostá odlišnost médií. Šíří publika, které mohlo recipovat poselství titulního listu, sice nedokážeme posoudit,¹¹¹ avšak ve srovnání se sdělením umístěným na slavnostním vstupu do chrámu se nutně muselo jednat o zlomek.¹¹² Prostor, jež byl havířům poskytnut, totiž umožňoval korporaci prezentovat její postavení v rámci obce napříč celým jejím spektrem.

Ivo Purš a Milada Studničková konstatovali při výtečné analýze tzv. Kutnohorské iluminace, že na rozdíl od zahraničních vyobrazení pracovních námětů zachycujících těžbu a zpracování rudy jsou kutnohorské kompozice totožného

108 Evžen ŠNAJĐROVÁ, *Arma offensiva et defensiva*. Historické zbraně a zbroj ze sbírky Národního muzea, Praha 2014, s. 50–51; Kateřina HORNÍČKOVÁ – Michal ŠRONĚK (edd.), *Umění české reformace (1380–1620)*, Praha 2010, s. 204.

109 Dlouho přehlížený reliéf adekvátně zhodnotila a do literatury vnesla až M. OTTOVÁ, *Pod ochranou*, s. 54–55, o jejíž závěry se na následujících řádcích opírám.

110 *Ibidem*, s. 49.

111 J. RICHTER, *Die Gradualhandschriften*, s. 198.

112 Martin ČAPSKÝ, *Komunikacja polityczna, miejsca pamięci i późnośredniowieczna Świdnica*, Sobótka 68, 2013, č. 3, s. 39–49.

obsahu konstruovaný odlišně. Podzemní činnost tu je vždy zachycena prostřednictvím řezu terénem, jenž umožňuje pohled do nitra země, kde se nacházejí kutající havíři,¹¹³ kteří na cizích vyobrazeních chybí. Nabízí se proto oprávněná otázka, zda tato umělecká tradice nebyla přímým důsledkem akceptování vlivného postavení havířského pořádku uvnitř kutnohorské society. Titulní list Valentina Noha totiž nepochybně ovlivnil další zpodobení technologického procesu dobývání rudy, současně však nelze pomíjet ani fakt, že postavení havířů bylo ve srovnání s ostatními středoevropskými revíry mimořádné a specifické. Havířská společnost totiž na sebe jinde brala formu náboženských bratrstev,¹¹⁴ zatímco v kutnohorském prostředí šlo o ryze profánní korporaci, jejíž fungování se významně odrazilo v sociálním a mocenském postavení instituce. Znázorňování podzemní činnosti proto lze vnímat i jako odraz úspěšného působení havířské reprezentace.

* * *

Navzdory tomu, že si předcházející řádky nekladly za cíl pojednat téma v úplnosti, ukazuje se, jak komplexní záležitost představovala reprezentace havířského spolčenství. Její nákladnost a kvalita přitom adekvátně zrcadlily sebevědomí početné komunity, jež sama sebe považovala za zdroj bohatství celé kutnohorské society. Z toho důvodu se také reprezentace spolčenství točila kolem práce kovkopů, která vedle světské roviny nepostrádala ani duchovní a mystický rozměr.¹¹⁵

Soustředíme-li se přitom na proměny reprezentace pořádku, lze zřetelně rozlišit dvě vývojové etapy. První byla spojena s etablováním a postupným prosazováním havířů do role specifické instituce v rámci struktury městských korporací. Ve druhé fázi (zahrnující zhruba období od počátku 80. let 15. století dále)

113 Ivo PURŠ – Milada STUDNIČKOVÁ, *Kutnohorská iluminace*, Kutná Hora 2010, s. 113.

114 V. HUSA, *Organisationen*, s. 253–254; Hermann LÖSCHER, *Die Anfänge der erzgebirgischen Knappschaft*, Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Kanonistische Abteilung 40, 1954, s. 223–237. Stejný charakter měla i bratrstva Božího Těla ve středoslovenských horních centrech, viz Vendelín JANKOVIČ, *Počiatky pomocných bratrských pokladnic v stredoslovenských banských mestách*, in: Banské mestá na Slovensku, Richard Marsina (ed.), Martin 1990, s. 103–108.

115 I. PURŠ – M. STUDNIČKOVÁ, *Kutnohorská iluminace*, s. 113–117.

Obr. 7. Titulní list kancionálu z roku 1471. Dnes v NK, sign. XXIII A 2, fol. 1r.

se pak pozornost vedení organizace soustředila na dostižení náskoku mincovní obce a následně k ospravedlnění dosaženého postavení, z něhož vyplýval i mocenský nárok společenství. Členství v pořádku proto i nuzným jedincům neposkytovalo jen starší literaturou tradičně vyzdvihované sociální zabezpečení,¹¹⁶ ale rovněž podíl na reputaci instituce.¹¹⁷ Z toho důvodu také pro značný počet havířů představovala korporace esenciální hodnotu.

---

116 Tak příkladně A. KŘEPELKOVÁ, *Havířský pořádek*, s. 55; H. LÖSCHER, *Die Anfänge*, s. 227.

117 Gervase ROSSER, *Crafts, guilds and the negotiation of work in the medieval town*, Past and Present 154, 1997, č. 1, s. 10–11, 27–28. Ochrana reputace je také uváděna jako stěžejní důvod, pro nějž havíři v roce 1443 žádali městskou radu o povolení jejich cechu, srov. SOkA KH, AM KH – kn. č. 7, fol. 113r.

REPRESENTATIONS OF THE KUTNÁ HORA MINING COMMUNITY

Representation of the mining community can be separated into two basic stages. The first (up to about the end of the 1470s) saw the miners chase a single goal: To achieve equality with the more advanced corporation of workers from the royal mint, which was independent from the municipal council. The miners thus successfully strove to change the name of their corporation and their representatives and achieve at least partial independence from the municipal council's oversight with partial subordination to the supreme Münzmeister as the direct representative of the king in the city. After this goal was reached (which culminated in the acceptance of a new ceremony renewing its leadership), they moved into the role of a specific organization that was somewhere between a municipal and royal domain. The 1480s then saw a gradual diminishment of the minting corporation's greater representation.

In this phase, the representatives of the miners wanted to communicate the reasons they used as a basis for their specific position in the entire community (as mining was the foundation for the city's prosperity and all other professions were dependent upon it), and to reason the power the miners had achieved. It should be emphasized that the key position in the presentation of miners was in depicting their dangerous and back-breaking work.